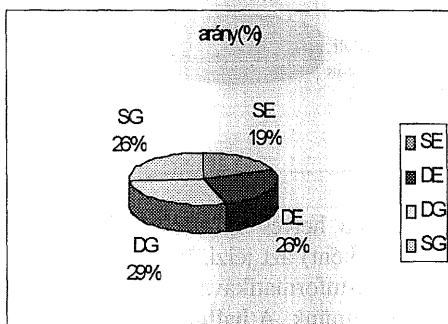

számítástechnika tanult definícióját többé-kevésbé vissza tudják adni, de a kettő közti különbség önálló példával való illusztrálása már nem megy.

A kis létszám miatt csak orientáló kísérlet arra enged következtetni, hogy a hallgatók elméleti/gyakorlati, illetve statikus/dinamikus tudása közelítőleg egyenlő, de tudásmennyiségük gyakorlatilag semmilyen igényszintet nem ér el. Az adatok szerint ma a hallgatók inkább megtanulják a jegyzetet – azt is ötven százalék alatti hatékonysággal –, minthogy önálló „felfedező útra menjenek” az informatika birodalmában.

Ha elfogadjuk célnak a korrekt felhasználói ismeretek szükségességét, akkor a tudásstruktúrát a dinamikusan-gyakorlatorientált felé kell elmozdítanunk. E szelvényben az informatika-oktatást mihamarabb gyakorlatorientálttá és „platformfüggetlenné” kell tenni, hiszen az informatika rohamléptű fejlődése miatt nem érvényesek rá a hagyományos szabályok, nem bizonyos, hogy a hagyományos tanár-tananyagközpontú oktatással attitűdváltozást és hosszan tartó eredményeket lehet elérni. Ezzel együtt az informatikai élet igen hamar túllép a statikus gondolkodáson-tudáson, így csak az önnevelés-önfejlesztés lehet megoldás.

Modellünkben csak feltételeztük, s nem bizonyítottuk a dinamikusan, gyakorlati tudás létjogosultságát és ennek korrelációját az informatikai intelligenciával. A tudásstruktúra-beli különbségről, a tudásstruktúra megváltoztatásának szükségességéről és annak módszereiről, az esetlegesen erre épülő tantervről – amelynek hangsúlya vélhetőleg a felhasználó-orientált problémamegoldó képességen (sztenderd irodai munka, első futtatás, telepítés, egy operációs rendszerről vagy programról a másikra való áttérés), az algoritmikus gondolkodásmódon, az információfelkutatáson, a hibakeresésen, -felismerésen, -javításon lesz majd, illetve ehhez kapcsolódó pedagógiai kísérletről igyekszünk egy későbbi kutatás eredményeként beszámolni.

Nagy Ádám

ISKOLÁSÜGYEK EGY GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATNÁL

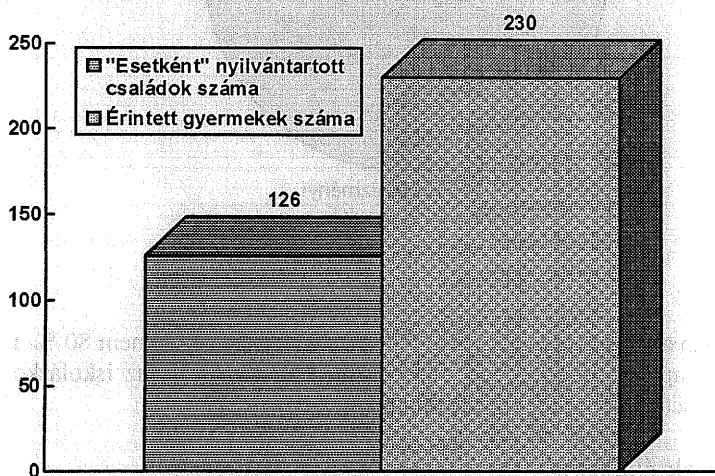
1997-ben a gyermekvédelmi törvénynek megfelelően létrejöttek a *gyermekjóléti szolgálatok*. Egy fővárosi kerület *szolgálatának* munkatársaiként összegyűjtöttük azokat az eseteket amelyekkel az eltelt fél évben foglalkoztunk. Minden olyan

„esetet” ide soroltuk, amelyeknek érintett *gyermekszereplője iskolás* volt. Az alábbi szempontokat vettük figyelembe:

- A gyermek életkora, iskolai osztálya
- Ki jelzett, honnan jött a jelzés?
- A szolgálat segítségét kérő által megnevezett probléma
- További feltárt problémák
- Az iskola szerepe a megoldásban
- Az eset kimenetele / megoldása

Feltételeztük, hogy *életkor és nem* szerint kimutatható az iskolás korosztályon belül egy leginkább érintett csoport, s hogy a problémák sűrűsödésében a *túlkorosság* is szerepet játszik. Feltételeztük, hogy már érzékelhetők a törvény nyomán alakuló új hálózatok, illetve keletkezésükkor tapinthatók lesznek a működés zavarai is. Azt reméltük, hogy a válaszokból kibontakozik valamiféle sajátossága a *partnerségnek*, a megkeresések rendszerének. A „hozott problémával” kapcsolatos korábbi tapasztalataink azt mutatták, hogy a partner a *környezetet zavaró, kiragadott tünet* megszüntetését várja, miközben rendszerint jóval komplexebbek, összetettebbek az esetek, s bonyolultabb azok háttere. Arra kerestünk válaszokat: *változott-e, illetve hogyan változott az iskolai gyermekvédelem*, milyen segítő vagy akadályozó tényezők mutathatók ki szerepvállalásában. Azt is figyeltük, hogy mennyire lehetséges a gyermekvédelmi törvény szerint is erősen hangsúlyozott *alapellátásban* tartás, mennyire telítődik a gyermekjóléti szolgáltatás. Mekkora kapacitásának és kompetenciáinak reális határai?

A kerületi gyermekjóléti szolgálatnál a vizsgált időszakban regisztrált „esetek” alapstatisztikája

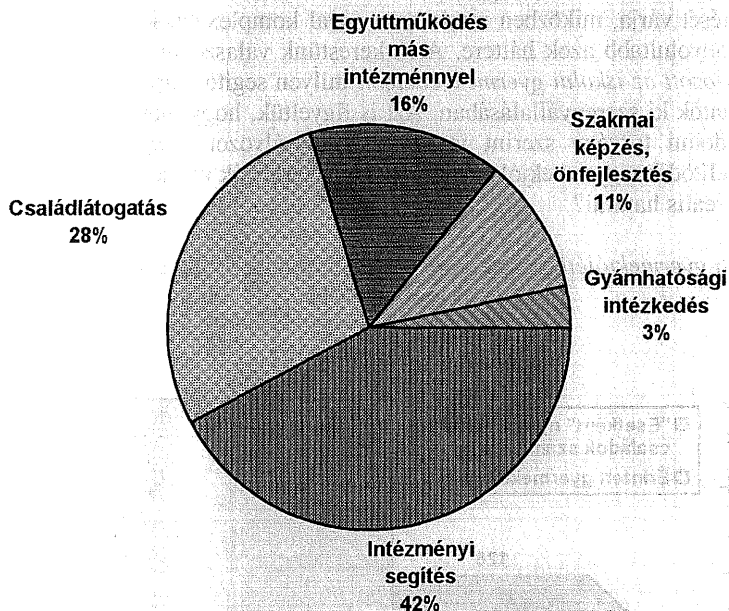

A kerületben negyedik éve működött már a Családsegítő Szolgálat. 1997 őszétől kiegészült egy új típusú szolgáltatást nyújtó, szakmailag függetlenül indított cso-

porttal, a Gyermekjóléti Szolgálattal. A szolgálat négy munkatársánál fél év alatt összegyűlt iskolás esetek száma lehetővé tette, hogy elemezhetővé váljék az – így neveztük el – *iskolakerülés-jelenség*.

Az indulás első hat hónapjában gondozott családok és az érintett gyerekek száma azt jelentette, hogy egy-egy családgondozónak átlagosan majdnem 32 családot és mintegy 58 gyermeket kellett ellátnia. A szakmai feladatokat, a működés feltételeit szabályozó miniszteri rendelet 1998. május ötödikén lépett életbe, így a vizsgálat adatainak zárásakor összevetési alapunk nem volt: vajon sok ez vagy kevés. Mi úgy éltük meg: túllép a vállalhatóság határain. A szolgálat munkatársai az első fél év során havonta átlagosan hét alkalommal voltak családlátogatáson, 11 alkalommal nyújtottak segítséget az intézményben, esetenként minimálisan négy külső intézménnyel, partnerrel működtek együtt a megoldásban, s havonta megközelítően három alkalom jutott a szakmai fejlesztő-önfejlesztő munkára.

Az intézkedések alaptípusai, a szolgálat tevékenysége

A hat hónap alatt gondozott családokból a megkeresések majdnem 80 %-a iskolás gyermekkel kapcsolatos probléma volt. A továbbiakban ezek az iskoláskorúakkal kapcsolatos esetek képezik a vizsgálat alapját.

A gyermekek életkora

Azt tapasztaltuk, hogy a 12-15 éves korosztály a leginkább érintett, az ő veszélyeztetettségük tűnik a legnagyobbaknak. Az iskolás esetek több mint 60 %-a róluk szólt. E korosztályon belül kétharmad arányban részesedtek a *fiúk*. A teljes eset-

számra vetítve ez azt jelenti, hogy a hat hónap *összes iskolás esetének több mint harmadában a 12-15 éves fiúkkal* kapcsolatban jelentkeznek látható gondok. Ugyanez a nemi arányeltolódás nem volt jellemző sem a 6-11 évesekre, sem a 16-18 évesekre. Fel kellett figyelniük arra is, hogy *problémahordozókként* mennyire dominánsak a 15 évesek. A 12-15 éves korosztályt érintő esetek majdnem 40 %-ban a 15 évesekre vonatkoztak. A nemek szerinti megoszlásban továbbra is a fiúk voltak számosabban. *Kimutatható volt azonban egy különbség. Míg a hozzánk került eseteknél a 15 éves lányok zömében a koruknak megfelelő iskolai osztályokba jártak (valamilyen középfokú iskola), addig a fiúk 90 % fölötti arányban általános iskolai osztályokban voltak túlkorosok.*

Honnan érkezett a jelzés?

Az esetek 38 %-ában maga a család jelentkezett, a szülő – elsősorban az anya – kereste fel a szolgálatot. Sajátos helyet foglal el a Népjóléti Osztályhoz tartozó *Családvédelmi Csoport*. Ők foglalkoznak a segélyezésekkel, s a jegyzői hatáskörből a védelembe vétel tartozik hozzájuk. A Gyermekjóléti Szolgálatához küldött megkereséseikben az esetek döntő többségében arról kértek tájékoztatást, hogy a hozzájuk érkezett bejelentés kapcsán X. vagy Y. *védelembe vételét* szükségesnek látjuk-e. A vizsgált iskolás esetek harmadát a Családvédelmi Csoporttól kapott esetek jelentették. Ezen esetek 20 %-ában a Szabálysértési Csoporttól indult az eljárás: kétharmadában az iskolaköteles gyermek igazolatlan mulasztásai miatt, a fennmaradó egyharmad esetben többnyire kis értékű bolti lopás miatt indult az eljárás, s csak elvétve más szabálysértés miatt (például jogosítvány nélküli motorozás). A Családvédelmi Csoport által indított 31 %-nyi eset fennmaradó 11 %-ának többségében az iskolai gyermekvédelmi felelős jelzett krízishelyzetet (például a gyermek viselkedése megváltozott, tanulmányi eredménye romlott, szüleivel, a családtagokkal vagy környezetével konfliktusba került). A Családvédelmi Csoport ennek felderítését, szükség esetén a védelembe vétel kezdeményezését kérte a Gyermekjóléti Szolgálatól.

Az volt a meglepő, hogy amikor az iskolai gyermekvédelmi felelőssel és az osztályfőnökkkel felvettük a kapcsolatot, szinte csak elvétve, s jóformán csak általános iskolások esetében fordult elő, hogy a tünetek észlelése után az osztályfőnök és/vagy a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kiment volna családlátogatásra. Úgy adtak jelzést a hivatalnak, hogy sok esetben adatokkal nem tudták megerősíteni vélekedésüket. Ezekben az esetekben egészen sajátos módon működött az iskolai gyermekvédelem. Ha ugyanis a gyermekek veszélyeztetettsége miatt jelez az iskola, de nem tesz lépéseket a veszélyeztetettség okainak feltárására, akkor vajon hogyan végezhet el a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos *pedagógiai* teendőit, vagyis mindazt, amit a közoktatási törvény (s más rendeletek) szerint meg kell tennie az iskolai gyermekvédelemnek? Ezekben az esetekben úgy tűnt: a gyermekvédelmi rendszerben a prevenció egyik szereplője, az iskola nem úgy működik, mint ahogyan arra a veszélyeztetettség megelőzése, vagy a veszélyhelyzet felszámolása során lehetősége lenne. Gyakorta eleve lemond a nevelési eszközökről. A Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai ilyenkor felveszik a kapcsolatot az iskolával (gyermekvédelmi felelőssel, osztályfőnökkkel, az iskola igazgatójával, a kollégiumi nevelővel stb.). Szükség esetén a *családgondozás* eszközeit is felajánljuk. Közvetle-

nül az iskoláktól a Családsegítő Csoporthoz került eseteknél azt tapasztaltuk, hogy az újjászülető gyermekvédelmi rendszerben ott vannak, de erősen működnek a régi beidegződések is: az iskola úgy véli, abból nem lehet baja, ha a hatóság felé jelez (fedezve van). A Családvédelmi Csoporthoz került esetek másik részét (20 %) a Szabálysértési Csoporttól kapott esetek adták, akik minden alkalommal értesítették a Családvédelmi Csoportot az olyan ügyekről, amelynek érintette gyermek volt. A Családvédelmi Csoport pedig megkereste a Gyermekjóléti Szolgálatot: vajon nem indokolt-e az érintett gyermek védelembe vétele. A Szabálysértési Csoportnál az esetek kétharmada igazolatlan iskolai hiányzásról szólt. Az iskoláknak leggyakrabban gyermekvédelmi tevékenysége az igazolatlanul hiányzóknak figyelmeztetése, majd a jelzés a hivatalnak. A szülő ellen szabálysértési eljárás indul, s a felek – a szülő és a gyermek – meghallgatása után kiróják a pénzbírságot. Esetenként elég volt ehhez akár 15 óra (három nap!) ismétlődő igazolatlan hiányzás, s ez akár 7000,- Ft bírságot is jelenthetett a négy gyermeket egyedül nevelő anyának. Az iskolai gyermekvédelem hatástalanságáról, formális jellegéről is szólnak ezek az esetek.

Felfogható a hivatal sajátos prevenciójának is a lépés, amikor ilyen esetekkel a Gyermekjóléti Szolgálatot keresi meg: tájékozódjon, nem szükséges-e az érintett gyermek védelembe vétele. Inkább működési- és szerep-zavarnak tűnnek e lépések. Az esetek közt szinte nem volt olyan, amikor indokolt lett volna a védelembe vétel. Egyetlen esetben kért csak az esetfeltárás és a családgondozás után védelembe vételt a Gyermekjóléti Szolgálat, de határozat ez ügyben hónapokig nem született. A többiekben az alapellátás lehetőségeivel és eszközeivel – családgondozás, pszichológus vagy egyéb szakértő-segítő bevonása – kezelni lehetett az esetet. A Családvédelmi Csoport egyébként nyolc esetben hozott határozatot védelembe vételről, de ezek az esetek függetlenek voltak azoktól az esetektől, amelyekkel a Gyermekjóléti Szolgálatot megkereste.

A törvény életbe lépése utáni kezdeti bizonytalanságot tükrözi, hogy a családok és az iskolák gyakorta közvetlenül keresték a gyámhivatalt olyan ügyekben, amelyek jellegüknél fogva tovább kellett kerüljenek a Gyermekjóléti Szolgálathoz, mint feltételezhetően az alapellátásban kezelhető esetek. Ilyenkor a legtöbb esetben egyszerűen átírányították a segítségkérőt a Gyermekjóléti Szolgálathoz. Gond akkor támad, ha a gyámhivatal a hatáskörébe, intézkedési körébe tartozó ügyben is elküldte az ügyfelet, s emiatt járt több oda-vissza utat fölöslegesen az érintett (gyámrendelés, tartásdíj, láthatás stb.). A törvény életbe lépését követően elég sok volt az efféle hatásköri bizonytalanság.

Az esetek 15 %-ában az iskola jelzett valamilyen problémát, kért segítséget a megoldásban (elhanyagoltság, bántalmazás, a tanulmányi eredmény hirtelen romlása, éhező gyermek, hiányzások, iskolakerülés, szökés, anya halála, anyagi segítség, segélyezés, fellelhetetlen tartózkodási helyű családokban lévő iskolás gyermek megkeresése stb.).

Miben segítenek az iskolák, az osztályfőnökök, az iskolai gyermekvédelmi felelősök? Legfontosabb szerepük a jelzés. Pusztán a tény, hogy volt kivel konzultálniuk, megbeszélniük a problémásnak tűnő gyermek ügyét, több esélyt adott a megoldásra. A segítség szép példáit sorolhatom fel: azt az osztályfőnököt, aki elérte, hogy a gyermekét egyedül nevelő anya észrevegye, hogy kamasz lányának szüksége van rá. A másik kiharcolta, hogy a legproblémásabb kisfiú is ott lehessen az erdei iskolában. Vagy a kollégiumi tanárnő, aki észrevette egy kamaszlány hanyatló tanulmá-

nyi munkája mögött a család gondjait, s a szolgálat közreműködésével nyugodtabb családi körülmények közé sikerült őt juttatni.

Visszatérve a bevezetőben kiemelt korosztályra és nemre – a *serdülő fiúkéra* –, megállapítható, hogy a pozitív példák túlnyomó részét a lányok és kisfiúk esetében találjuk: a legveszélyeztetettebbnek tűnő célcsoport esetében az iskola eszközei jóval szegényesebbnek tűnnek. Így aztán az iskola már-már reflex-szerűen e problémák háritására törekszik, szívesen elvágna – vagy csak látszólagosan, formálisan tartaná meg – a tanuló és az iskola közti szálát.

Az esetfeltárások gyakorta olyan súlyos családi- és élethelyzeteket mutattak, amivel az iskola a gyermek problémája szintjén sem tud igazán mit kezdeni. Ezek az esetek jelzik, hogy mennyire súlyos az iskolai gyermekvédelem helyzete, mivel a gyermekek beviszik az iskolákba családjaik problémáit: *az elszegényedés, a munkanélküliség, a kilátástalan lakáshelyzet, a közműtartozások, az etnikai problémák* egyre intenzívebben jelentkező gondjait. Az iskolában is lecsapódnak a kerületre jellemző gondok: a szegénység, a magas munkanélküliség, a rossz lakáshelyzet, s a nagyobb számban jelen lévő cigányság problémái. A szolgálat munkatársai többször megélték azt az állapotot, hogy létük új levezetési csatornája a társadalmi gondoknak, s a társadalmi valóság jóval nagyobb terheket mér rájuk, mint amennyihez eszközük vagy kompetenciájuk lenne.

Érkeztek esetek a Gyámhivataltól is (10 %). Az esetek felében az ügyfél bement problémájával a Gyámhivatalba, de ott úgy ítélték meg, hogy inkább családgondozói a feladat, s továbbküldték (például a rendőrség bevitt két koldulásra kényszerített kiskorút a GYIVI-be, s az anya bejelentette eltűnésüket, majd ki akarta hozni a gyermekeket, miközben eljárás indult a szülők ellen; a nagymama nevelte születésétől az unokáját és gyámja kívánt lenni; egy italozó életmódú anya be akarta adni gyermekotthonba gyermekét). Ezekben az esetekben homályosak a hivatali intézkedés és a szakmai segítés határai. A Gyámhivatal minél több bizonyító erejű adatot kívánt, hogy megalapozott legyen döntése még abban az esetben is, amikor a gyermekek konkrét veszélyben voltak, s a hivatalnak joga lett volna azonnali intézkedésre. A szolgálat elindította a családgondozói munkát, de esetenként a hivatali lépések késlekedése, elodázása helyben járást eredményezett. Az esetek másik felében *átmeneti nevelésbe vételről* szóló határozatot küldött meg a Gyámhivatal. Ilyenkor is elindult a kapcsolatfelvétel (gyermekotthonnal, iskolával, szülői házzal).

Elenyésző volt azon esetek száma (öt százaléknyi), amikor az alapellátásban működő partner vagy társintézmény – nevelési tanácsadó, családsegítő szolgálat, gyermekorvos vagy családorvos, rendőrség, bíróság –, vagy maga a gyermek jelezte volna a problémát, kérte volna az együttműködést.

Problémák

A problémák csoportosításánál azt a rendszerezést alkalmaztam, amelyet az iskolai gyermekvédelemben általánosan használnak. E szerint veszélyeztető tényezők lehetnek először is a *környezetből adódó veszélyeztető tényezők*. Ide soroltam azokat a tényezőket, amelyek leginkább *a család szerkezetéből, a nevelés hiányosságai*ból, a családi környezet erkölcsi fejlődést veszélyeztető mivoltából adódnak, a lakásviszonyokból fakadnak, valamint ide sorolom *a családon kívüli* negatív környezeti hatást és veszélyeztető tényezőket is. A család nevelési szokásainál kieme-

lendő, amikor a roma hagyományok, tradíciók kerülnek szembe az általánosan elfogadott magyar iskolai értékekkel. Jelzem, hogy felfogásomban a családon kívüli környezeti kategória az *iskolával*, mint potenciálisan veszélyeztető környezeti tényezővel is bővül.

A gyermek személyiségéből adódók; anyagi okokból adódók; egészségügyi okokból adódók; egyéb okokból adódók. A vizsgált családok esetében a jelzést adó személyek szerint a *környezeti* okokból eredő veszélyeztetettség a legmagasabb (66 %). Ezen belül sorrendben: a családszerkezet (23 %), az erkölcsi fejlődést veszélyeztető családi környezet (tíz százalék), a nevelési szokások (kilenc százalék) és a nevelési hiányosságok (három százalék), valamint a lakás gondok, a családon kívüli negatív környezet kerülnek említésre. *A környezeti problémák egynegyede az iskolával kapcsolatos vagy iskolai probléma.* Zömében hiánzzal, mulasztással, iskolakerüléssel kapcsolatos gondok, mögöttük kísérő jelenségeként magatartási problémák találhatók. Valószínűleg a kerületi lakosság összetételéből eredő helyi etnikai sajátosságokból fakadóan iskolai problémaként jelentkeznek a roma családok eltérő nevelési szokásai, a roma gyermekek korábbi éréseiből, felnőttként való elfogadásukból eredő iskolai gondok.

A gyermekvédelmi törvényben megfogalmazott juttatások ellenére továbbra is jelentősnek mondhatóak az anyagi problémák. Az *anyagi* okú veszélyeztetettség húsz százaléknyi. A harmadik helyen a *gyermekek személyiségében* rejlő okokat jelölik meg (ez nyolc százalékos mértékű). Az *egészségügyi* okok öt, az *egyéb* okok egy százalékban kerülnek említésre.

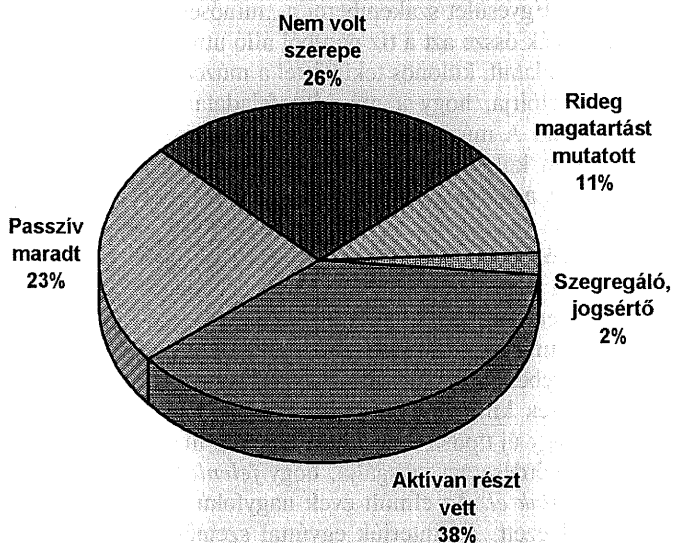
Miután ilyen kiugró számú említést kapott a környezeti okok közül a család, megnéztük, hogy milyen az említett családok szerkezete. A vizsgált családok kétharmadában a szülőpár elvált, s valamelyikük – többnyire az anya – egyedül neveli a gyermeke(ke)t. Az egyedül nevelők nyolc százaléka megözvegyült. A vizsgált családoknak 35 %-a teljes család, (ebből 16 % házasságban, 19 % élettársi kapcsolatban él. A fennmaradó családoknál (két százalék) rokon neveli a gyermeket.

Visszatérve a gyermekkel kapcsolatosan megnevezett problémákra, azt tapasztaltuk, hogy általában *egy-két akut gonddal* jelentkeznek a családok. A családgondozói munka során azonban az esetek zömében az igazolódott be, hogy a legtöbb esetben *rendkívül összetettek voltak az okok, s a megoldás lehetőségei túlmutattak a családgondozó kompetenciáin – főként a lakhatással, a munkával, a család összeharthatóságával kapcsolatosan.*

Az iskolák szerepe a megoldásban

Partnerként kell bekapcsolnunk az iskolákat, mint olyan színtereket, ahol a nap nagy részét töltik el a gyermekek. A korábban bemutatott, iskolával kapcsolatos adatok olyan funkciózavarokat sejtetnek, amelyek ráterhelődnek az iskolai gyermekvédelmi problémákra. A törvény pontosan körülhatárolható iskolai *gyermekvédelmi munkát* ír le. A valóság a könnyebb ellenállás irányába történő elmozdulást jelzi. Gyakrabban kezdeményezte az iskolás gyermek érdekében a családgondozói segítséget a hivatal mint az iskola, miközben találkozásainkkor sorra azt jelezték az iskolák, hogy a rájuk zúduló gyermekvédelmi gondok komplexebbek annál, hogy csupán nevelési eljárásokkal, eszközökkel kezelni lehetne.

Az iskola részvétele az esetek megoldásában

Az „esetek” kimenetele

Megmarad-e az alapellátás keretein belül az eset, vagy hivatali intézkedés válik szükségessé? A hivatalos intézkedés kérésénél megvizsgáltuk a szolgálat által javasolt megoldás és a Gyámhatóság által hozott határozat különbségeit. A gyámhatóság kényszerűen ügyelt a fokozatok, a fokozatosság betartására akkor is, amikor a gyermek érdeke bizonyíthatóan azonnal magasabb szintű eljárást igényelt volna. Például védelembe vételről határozott olyan esetben, amelyben a családgondozó indokoltan látta az azonnali átmeneti nevelésbe vételt. Jóval kevésbé ügyelt viszont a hivatal a jogszabályokban előírt határozat hozatali időket betartására. (A védelembe vételi kérelmekről, javaslatokról kettő-négy hónapig sem született döntés.) Ami viszont jól működött „lefelé”, a szolgálat irányában: a hierarchia és a piramis-elv hangsúlyozása. A vártnál töredékesebben mutatkozott csak meg az önkormányzati rendszerben deklarált közszolgálatosság. Az eltelt hat hónap alatt az elemzett iskolás esetekre vonatkozóan 12 intézkedést kértek a szolgálat munkatársai (védelembe vételt, ideiglenes nevelésbe vételt, állandó nevelésbe vételt). Ebből az előírt határidőn belül nyolc intézkedés realizálódott, bár gyakorta nem az a típusú, amit a családgondozó kért, hanem inkább „alacsonyabb” szintű. Bizom abban, hogy itt a két szervezet különböző, még össze nem hangolt látásmódjának a különbsége mutatkozott meg, s nem pedig eltérő érdekeké.

Makai Éva